

به نام خدا

وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

(ایرانداک)

خلاصه گزارش طرح پژوهشی

عنوان طرح پژوهشی

بررسی دانش و دلایل دانشجویان درباره سرقت علمی و آرایه راهکارهای مناسب: مطالعه موردی کاربران پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج)

تاریخ شروع طرح پژوهشی	۹۶/۹/۱۸	تاریخ پایان طرح پژوهشی	۹۷/۱۱/۹
نام و نام خانوادگی مجری طرح پژوهشی	رویا پورنقی	نام و نام خانوادگی همکاران طرح پژوهشی	مریم خسروی

درباره طرح پژوهشی

سرقت علمی دانشجویان، و یا اعمال غیرقانونی در زمینه‌های علمی، مشکلی جدی برای دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی است. اگرچه شیوع و میزان دقیق سرقت علمی در بسیاری از مطالعات به دلیل ماهیت موضوع ناشناخته است، مطالعات بسیاری بر افزایش میزان سرقت علمی در کشورهای مختلف دنیا صحه گذاشته است. گسترش و ترویج سرقت علمی می‌تواند خسارات جبران‌ناپذیری بر بدنه علمی دانشگاه‌ها و فضای پژوهشی در کشور وارد سازد. مسئله این است که علی‌رغم پژوهش‌های بسیاری که در این زمینه در ایران انجام شده است بر نگرش و دانش دانشجویان در این حوزه کمتر توجه شده است. با توجه به اینکه نگرش و دانش انسان‌ها درباره پدیده‌ها، بن‌مایه و زیربنای رفتاری آنها را شکل می‌دهد می‌توان با بررسی نگرش و دانش دانشجویان به دلایل اصلی و پایه‌ای برای سرقت علمی دست پیدا کرده و برای پیشگیری و کاهش این پدیده فراگیر عمل نماییم. برای این منظور در پژوهش حاضر برآنیم تا با بررسی نگرش و دانش دانشجویان نسبت به مصادیق سرقت علمی و بررسی دلایل سرقت علمی از دیدگاه آنها راهکارهای پیشنهادی برای پیشگیری و مقابله با سرقت علمی ارائه شود. اهداف پژوهش حاضر عبارتند از:

– بررسی نگرش کاربران پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) نسبت به سرقت علمی

– بررسی دلایل سرقت علمی از دیدگاه کاربران پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج)

– تعیین میزان دانش و شناخت کاربران پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) نسبت به مصادیق سرقت علمی

_ بررسی راهکارهایی که دانشگاه محل تحصیل و اساتید کاربران پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) برای کاهش و مقابله با سرقت علمی بکار گرفته‌اند.

روش پژوهش

روش پژوهش پیمایشی و از نوع کاربردی است. ابزار پژوهش پرسشنامه محقق ساخته است که پس از تأیید روایی و پایایی در بین جامعه پژوهش توزیع شد. این پژوهش بر روی کاربران پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) انجام شد. پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج)، دستاورد کاربرد فناوری اطلاعات در خدمات مدیریت اطلاعات علم و فناوری در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) است. پیشینه این بخش از خدمات ایرانداک به دهه چهل بازمی‌گردد که کار گردآوری، سازمان‌دهی، و اشاعه اسناد علمی و فناوری در مرکز اسناد علمی آغاز شد. این پایگاه هم‌اکنون مرجع بسیاری از پژوهشگران ایران و جهان است و روزانه بیش از ده هزار کاربر، ده‌ها هزار جست‌وجو در آن انجام می‌دهند. افزون بر این، برای استفاده از تمام متن پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به طور میانگین بخش تالار جستجوی ایرانداک میزبان ۱۰۳ نفر در روز است. اغلب این کاربران برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز برای نگارش پایان‌نامه‌های خود به ایرانداک مراجعه می‌کنند و نیاز پژوهشی برای آنها وجود دارد. در کنار نیاز پژوهشی بالفعل کاربران گنج، دسترسی سریع و آسان به انواع محتواهای موجود بر روی سامانه گنج وجود دارد. همچنین کاربران سامانه گنج از تمامی رشته‌ها و دانشگاه‌ها برای استفاده از منابع موجود در سامانه به ایرانداک مراجعه می‌کنند، از این رو به نظر می‌رسد این مراجعه‌کنندگان یکی از بهترین نمونه‌های موردی به عنوان جامعه دانشجویی کشور برای بررسی موضوع سرقت علمی هستند. کاربران پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) جامعه پژوهش بودند. نمونه پژوهش با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۹۳ نفر بود. پس از گردآوری اطلاعات، ۳۴۴ پرسشنامه گردآوری و وارد مرحله تحلیل شد.

یافته‌های طرح پژوهشی

یافته‌ها نشان داد میانگین نگرش دانشجویان ۲/۴۹ است که نشان از نگرش مناسب آنها و حساسیت‌هایی است در عمل به شکل رفتار مقابله با سرقت علمی نشان داده‌اند. تمامی دلایل مورد پرسش اعم از دلایل پرورشی، فردی، آموزشی و اجتماعی-فرهنگی، جزو دلایل سرقت علمی بیان شده‌اند. در میان دلایل به طور کلی بیشترین دلیل مربوط به رواج مدرک‌گرایی، نداشتن مهارت کافی برای انجام تحقیق، ضعف زبان انگلیسی و سهولت انجام سرقت علمی بیان شده است. در این بین بیشترین دلایل ارتکاب به سرقت علمی از دیدگاه کاربران در مجموع مربوط به دلایل پرورشی همچون (نداشتن مهارت کافی برای انجام تحقیق، ضعف زبان انگلیسی، عدم آشنایی با نحوه صحیح ارجاع دهی و نقل قول، نداشتن مهارت‌های تحلیل انتقادی و ارایه استدلال، نداشتن دانش کافی و درک درست درباره سرقت علمی، و ضعف زبان نگارشی) می‌باشد. پس از دلایل پرورشی، دلایل اجتماعی-فرهنگی و پس از آن دلایل آموزشی قرار دارند. کمترین دلایل مربوط به سرقت علمی نیز در مجموع مربوط به دلایل فردی همچون (نداشتن اعتماد به نفس کافی برای ارایه کار، مشکلات شخصی، نداشتن توانایی کنترل استرس انجام تحقیق، بی‌علاقگی به رشته تحصیلی، بی‌علاقگی به موضوع تحقیق، ناتوانی در

مدیریت زمان) می‌باشد. در خصوص میزان دانش و شناخت کاربران از مصادیق و اقدام به سرقت علمی یافته‌ها نشان داد دانش کاربران در حد متوسطی بود، این در حالی است که میزان ارتکاب دانشجویان در خصوص مصادیق مورد پرسش در حد کمی بود. بیشترین اقدامات و راهکارهایی که موسسات آموزشی و پژوهشی برای پیشگیری و مقابله با سرقت علمی انجام داده‌اند «ارزش محسوب شدن پژوهش‌های اصیل در دانشگاه» است و کمترین اقدامات مربوط به «اطلاع‌رسانی قوانین و آیین‌نامه‌های مقابله با سرقت علمی در دانشگاه» اما به طور کل بیشتر اقدامات در حد متوسط و کم بود و نیاز به توسعه اقدامات و آگاهی‌رسانی در زمینه قوانین و مقررات به چشم می‌خورد. از میان ویژگی‌های جمعیت‌شناختی شامل (سن، جنس، گروه تحصیلی، مدت زمان کار برای کاربران شاغل، وضعیت معدل، نوع دانشگاه و مقطع تحصیلی) تفاوت معناداری به طور کلی بین دلایل سرقت علمی و سن، و معدل تحصیلی کاربران گنج وجود دارد و در خصوص رابطه دلایل سرقت علمی با سایر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی به طور کلی تفاوت معناداری وجود ندارد. همچنین به طور کلی تفاوت معناداری بین نگرش کاربران گنج و سن، و مقطع تحصیلی کاربران گنج وجود دارد و در خصوص رابطه نگرش با سایر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی به طور کلی تفاوت معناداری وجود ندارد. بین میزان شناخت کاربران از سرقت علمی و اخلاقی پنداشتن آن رابطه و همبستگی معناداری مثبت و بالایی وجود دارد. به طوری که با بالا رفتن میزان شناخت کاربران از سرقت علمی، اخلاقی پنداشتن آن نیز بالا می‌رود و بالعکس. این بدین معنا است که هر مصداقی که از دیدگاه کاربران سرقت علم محسوب می‌شود به همان اندازه نیز در صورت انجام کاری غیر اخلاقی محسوب می‌شود و کاربران می‌دانند آنچه سرقت علمی است غیر اخلاقی هم هست. بین دانشگاه‌های مختلف از جهت میزان اقدامات برای جلوگیری از بدرفتاری علمی تفاوت معناداری وجود دارد. به طوری که دانشگاه آزاد اسلامی کمترین میانگین را داراست. دانشگاه غیر انتفاعی، دانشگاه‌های سراسری، دانشگاه علوم پزشکی، و پیام نور در رتبه‌های اول تا پنجم در میزان اقدامات برای جلوگیری از بدرفتاری علمی قرار دارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج پژوهش در خصوص راهکارهای کاهش مصادیق سرقت علمی نشان داد بیشتر پژوهش‌ها تمرکزشان بر آموزش مصادیق سرقت علمی، تدوین آیین‌نامه‌ها و شیوه‌نامه‌ها و کدهای اخلاقی معتبر و آموزش و آگاهی‌رسانی آنها به دانشجویان و اساتید، تدوین مجازات متناسب با نوع سرقت علمی و آگاهی‌رسانی آنها، کاهش تکالیف دانشجویان، آموزش استفاده از نرم افزارهای سرقت علمی، آموزش و رشد مهارت‌های سواد اطلاعاتی، و از همه مهم‌تر فرهنگ‌سازی چرایی مقابله با سرقت علمی و ارزش نهادن به پژوهش‌های اصیل و غیر تکراری است که می‌تواند برای دانشگاه‌های کشور نیز الگوی مفیدی باشد و مورد استفاده قرار گیرد. در این راستا پیشنهاد می‌شود: دوره‌های آموزشی آشنایی با مصادیق سرقت علمی و کارگاه‌های عملی در این زمینه در ترم‌های نخست تمامی دوره‌ها و رشته‌های آموزشی گنجانده شود. اساتید رشته‌های مختلف تکالیف کمتری بر عهده دانشجویان بگذارند و سعی کنند روش‌های آموزشی دیگر که نیاز به دریافت تکالیف بیشماری ندارد همچون کاردرکلاس و آزمایشگاه را جایگزین نمایند. طرح درس سرقت علمی برای دانشگاه‌های کشور در سطوح کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری نگارش شود و این درس از طریق وزارت علوم و وزارت بهداشت در دانشگاه‌های کشور به عنوان دروس پایه و اجباری ارائه شود. آیین‌نامه‌ها و شیوه‌نامه‌های کاربردی در خصوص

چیستی و ماهیت سرقت علمی و مجازات‌های متناسب با آن تهیه و نگارش شود و به درستی به اطلاع دانشجویان رسانیده شود. آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی به دانشجویان به صورت مستمر صورت گیرد. فرهنگ‌سازی در جهت کاهش مصادیق سرقت علمی در سطوح مختلف دانشگاهی، ملی و فراملی صورت گیرد. انجمن‌ها و کارگروه‌های تخصصی در حوزه سرقت علمی و اخلاق پژوهش ایجاد شود. آموزش و آگاهی‌رسانی در خصوص نرم‌افزارهای تشخیص سرقت علمی صورت گیرد.